

УДК 378.1–057. 875:616.314:331.108.4

Я.А. КУЛЬБАШНА

КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ “ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ”

У статті конкретизовано поняття “професійна компетентність” майбутніх стоматологів. Розглянуто зміст процесу формування професійної компетентності у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні стоматологи, формування професійної компетентності, вища освіта.

Підготовка випускників до ефективної реалізації здобутої освіти є головним завданням вищої школи. Тому важливо удосконалити процес навчання так, щоб забезпечити їх усебічний розвиток, необхідний для реалізації в суспільстві. Сучасний ринок праці змінив свої основні характеристики відповідно до глобалізаційних процесів у світі. На сучасному етапі розвитку його ознаками стали: гнучкість, мінливість, висока інноваційна динаміка. Це висуває нові вимоги до претендентів на робочі місця, а саме: готовність до постійної самоосвіти, модернізації професійної кваліфікації, ділової комунікації, дій у нестандартних і невизначених ситуаціях; здатність до прийняття відповідальних рішень, критичного мислення, самоуправління поведінкою і діяльністю; навички роботи з різними джерелами інформації; ефективна поведінка в конкурентному середовищі, в умовах стресогенних чинників тощо [1]. Такі якості відповідають змісту поняття “професійна компетентність” фахівця. Тому процес її формування у вищому навчальному закладі заслуговує на підвищену увагу з боку науково-педагогічної спільноти України.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1–20] засвідчив, що більшість учених, які глибоко вивчали проблему професійної компетентності (далі – ПК), сприймають її як інтегративну особистісно-діяльнісну характеристику людини, засновану на особистісному (опанування комплексу особистих якостей) та діяльнісному (освоєння різних моделей поведінки) досвіді, що надає їй змоги ефективно діяти в галузі, яка стосується її компетенції (певна галузь застосування) [1]. Процес формування ПК у вищій школі починається на основі уже сформованих на довузівському етапі ключових компетентностей і триває увесь період активної професійної діяльності, трансформуючись, з погляду психології, у професіоналізм [2; 3]. Компетентності проголошені європейськими фахівцями як обов’язковий чинник, необхідний для реформ освіти, на симпозіумі за програмою Ради Європи [19], а саме:

1) **політичні та соціальні** (здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні і поглибленні демократичних інститутів);

2) такі, що стосуються **життя в багатокультурному суспільстві** (розуміння відмінностей, повага один до одного, здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій);

3) такі, що забезпечують **володіння усним та письмовим спілкуванням** (наприклад, володіння кількома мовами);

4) пов'язані з **виникненням інформаційного суспільства** (володіння новими технологіями, розуміння їх застосування, здатність критичного ставлення до інформації та реклами, що розповсюджується ЗМІ);

5) викликані необхідністю **вчитися все життя** як основи безперервної підготовки у професійному плані, а також в особистому та суспільному житті.

Вітчизняна дослідниця С. Трубачова [14] відзначає, однак, що зарубіжні й вітчизняні науковці вважають ключові компетентності нестабільними, зі змінною й динамічною структурою, залежними від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення особистості в соціумі. Як наслідок, процес формування ПК також перебуває в постійному розвитку і модернізації.

Поняття “професійна компетентність” у сучасних умовах значною мірою відображає загальногуманітарний підхід до проблем освіти, а процес її формування висуває на перший план проблему формування особистості, конкурентоспроможної на ринку праці. У цьому полягає аксіологічний підхід до вирішення проблеми професійної освіти. Це означає, що першочерговим завданням стає **розвиток та удосконалення потенційних можливостей особистості**. При цьому наявність мотивації забезпечує опанування професійними знаннями, уміннями, навичками майбутнім фахівцем у необхідному обсязі. Для цього також необхідне сформоване розуміння і сприйняття принципу неперервності освіти [2]. С. Каплун [7] вказує на багатоаспектність і певну суперечливість проблеми формування ПК, а також її галузеву специфіку. У цьому контексті виникає полівекторна проблема формування професійної компетентності майбутнього фахівця, яка включає розвиток усього комплексу необхідних складових. Тому особливу увагу необхідно приділити ідентифікації компонентів, шляхам розвитку і створенню педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Зважаючи на галузеву специфіку змісту професійної компетентності, яку відзначають науковці [1; 3; 4; 8; 11; 13], такі дослідження необхідно проводити в усіх галузевих освітніх сферах. Однак нами не виявлено наукових праць, присвячених дослідженню цієї проблеми у вищій медичній освіті.

Мета статті – конкретизувати зміст поняття “формування професійної компетентності майбутніх стоматологів”.

Згідно з дослідженнями Я. Сікори [13], у довідковій літературі “формування” тлумачиться як “дія за значенням дієслова “формувати”; формувати – надавати чому-небудь якої-небудь форми, вигляду; організовува-

ти, складати, створювати. За визначенням А. Макаренка, це процес формування цілеспрямованим вихованням, “ліпленням”, “конструюванням”, “проектуванням особистості”. У сучасній педагогічній літературі “формування” визначено як процес розвитку та становлення особистості під впливом зовнішніх дій виховання, навчання, соціального середовища; цілеспрямований розвиток особистості чи яких-небудь її сторін, якостей під впливом виховання та навчання; процес становлення людини як суб’єкта та об’єкта суспільних відносин. З позиції російського ученого В. Сластьоніна, під формуванням розуміється процес оволодіння сукупністю стійких властивостей та якостей особи [13].

Аналіз процесу формування ПК дав І. Карпюк змогу стверджувати, що ПК починає формуватися тільки в період вузівського навчання [6]. У такому контексті цікавий погляд висловив у своїй праці В. Болотов [15]. Він вважає, що механізм формування компетентності суттєво відрізняється від механізму розвитку знань, яких можна навчити. Він полягає в самостійному процесі пошуку та розвитку власної професійної діяльності, тому **компетентності не можна навчити, її можна тільки формувати.**

Підґрунтям формування і безперервного розвитку професійної компетентності у ВНЗ є забезпечення організації єдиного освітньо-професійного простору, який охоплює всі системоутворювальні компоненти освітнього процесу (мету, зміст, форми, засоби, технології навчання), а також освітнє середовище, в умовах якого воно здійснюється, в їх гармонійній взаємодії [17]. Формування ПК, як наголошують науковці О. Андрощук і А. Петров [1; 17], входить у загальний контекст формування особистості. Тому важливим аспектом розуміння ПК є її **оцінно-світоглядна** спрямованість, що характеризує людину як суб’єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці. При цьому враховується здатність людини давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати і здійснювати дії, які приводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей.

У монографії О. Дубасенюк [5, с. 101] наведено погляди М. Вудкока, Д. Френсіса, Дж.С. Старка, які вважають, що **професійна компетентність формується** лише у взаємозв’язку із соціальними установками фахівця, **через професійну ідентичність** (прийняття професійних норм і відповідальності через процес професійної соціалізації); **професійну етику** – опанування етичними нормами професії; **конкурентоспроможність** – здатність до ефективної професійної діяльності в структурі ринкових відносин; **прагнення до наукового удосконалення** – необхідність здобути нові знання у процесі дослідницької діяльності; **мотивацію до продовження освіти** – потребу в постійному професійному самовдосконаленні відповідно до вимог сучасності.

Для забезпечення формування компетентного фахівця європейські науковці визначили необхідний випускнику вищої школи набір компетентностей і відзначили важливість визначення спеціальних компетентно-

стей, пов'язаних з галузевими особливостями професійної підготовки (табл. 1) [9, с. 20].

Таблиця 1

**Загальні компетентності, якими повинен володіти випускник
вищої школи**

№	Компетентність	№	Компетентність	№	Компетентність
1	Прийняття рішень	11	Робота в команді	21	Турбота про якість
2	Грунтовні базові професійні знання	12	Здатність спілкуватися з фахівцями інших галузей	22	Здатність до застосування знань на практиці
3	Здатність до аналізу й синтезу	13	Здатність до критики і самокритики	23	Здатність до навчання
4	Усна і письмова комунікація рідною мовою	14	Здатність працювати в міжнародному середовищі	24	Прагнення до успіху, профкомпетентність
5	Здатність до організації та планування	15	Здатність працювати у міждисциплінарній команді	25	Здатність працювати самостійно
6	Базові загальні знання	16	Міжособистісні уміння	26	Лідерство
7	Знання другої мови (окрім російської)	17	Дотримання етичних цінностей	27	Здатність породжувати нові ідеї (креативність)
8	Уміння управляти інформацією	18	Прийняття різноманіття і багатокультурності	28	Здатність адаптуватись до нових ситуацій
9	Базові комп'ютерні уміння	19	Розуміння культур інших країн	29	Ініціативність і підприємницький дух
10	Розв'язання проблем	20	Розроблення й управління проектами	30	Дослідницькі уміння

У вітчизняній освіті академіком В. Луговим запропоновано національну класифікацію необхідних майбутнім фахівцям компетентностей, яка включає ціннісно-орієнтаційні, інтелектуально-знаннєві, діалого-комунікативні, творчо-інноваційні, художньо-творчі компетентності [9].

Результати аналізу вищеназваних джерел і власних педагогічних досліджень свідчать про доцільність доповнювати і поєднувати ці класифікації при вивченні проблем, пов'язаних з процесом формування професійної компетентності майбутніх стоматологів. Дослідження, проведені на базі провідних ВМНЗ України, демонструють актуальність такого підходу. Вони здійснювались на основі діагностичного анкетування серед вітчизняних та іноземних студентів стоматологічних факультетів (усього 1631 вітчизняний і 456 іноземних студентів III – V курсів (2013/14 н. р.) Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (далі – НМУ; 408 ос.), Української медичної стоматологічної академії, м. Полтава (далі – УМСА; 324 ос.), Харківського національного медичного університету (далі – ХНМУ; 351 ос.), Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського (далі – ТДМУ; 273 ос.) та Вінницького національного медичного університету (далі – ВНМУ; 275 ос.). У цій роботі проаналізовано відповіді лише українських студентів (табл. 2).

Характеристика значущості складових у формуванні професійної компетентності за самооцінкою майбутніх стоматологів

Інтелектуально-знаннєві компетентності						
Компетентність	НМУ		УМСА		ХНМУ	
	IV курс	V курс	IV курс	V курс	IV курс	V курс
1	2	3	4	5	6	7
Застосування знань на практиці	89,8	87,0	83,5	89,5	37,2	21,9
Здатність до навчання	76,9	73,5	64,5	73,4	26,9	24,2
Здатність до аналізу і синтезу	70,7	67,4	73,4	72,9	23,7	21,9
Грунтовні базові професійні знання	77,5	70,4	77,2	70,3	30,2	13,6
Базові загальні знання	62,3	61,3	64,5	70,8	26,5	14,4
Знання іноземної мови	53,3	56,1	48,1	41,6	18,1	8,3
Базові комп'ютерні уміння	41,5	41,3	39,2	38,0	15,8	18,1
ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНІ						
Прагнення до успіху	84,8	76,1	84,8	79,6	35,3	26,5
Прийняття рішень	85,4	75,2	79,7	82,3	31,3	16,6
Турбота про якість	73,0	71,3	68,3	73,4	28,8	23,4
Розв'язання проблем	70,7	63,9	72,1	70,3	25,5	12,1
Здатність до критики і самокритики	55,0	54,8	64,5	66,7	14,4	12,1
Прийняття багатокультурності	27,5	17,8	22,7	25,0	4,1	5,3
Прибичність етичним цінностям	26,4	24,3	44,3	41,1	24,1	23,4
Деонтична	84,6	93,7	86,1	82,7	54,8	67,5
ДІАЛОГО-КОМУНІКАТИВНІ						
Здатність працювати в міжнародному середовищі	44,9	40,4	56,9	48,4	19,5	19,7
Усна і письмова комунікація рідною мовою	46,0	40,0	53,1	50,5	12,5	15,1
Здатність працювати в міждисциплінарній команді	38,2	38,3	37,9	44,2	12,5	18,9
Міжособистісні уміння	25,2	27,4	32,9	37,5	24,1	17,4
Здатність спілкуватися з фахівцями інших галузей	72,4	75,2	77,2	78,6	26,9	15,1
ТВОРЧО-ІННОВАЦІЙНІ						
Робота в команді	70,7	77,8	68,3	75,0	33,9	43,1
Здатність працювати самостійно	72,4	70,0	69,6	74,4	32,1	25,0
Здатність до організації та планування	62,3	61,3	65,8		26,9	19,7
Здатність працювати в міждисциплінарній команді	38,2	38,3	37,9	64,5	12,5	18,9
Дослідницькі уміння	30,3	26,5	37,9	31,7	20,9	24,2
Здатність адаптуватись до нових ситуацій	75,2	67,0	69,6	68,7	31,1	21,2
Уміння управляти інформацією	53,3	43,5	49,3	61,9	20,4	13,6

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧІ						
Креативність	55,0	55,2	60,7	59,3	31,3	21,9
Лідерство	50,0	44,3	40,5	41,1	16,2	9,0
Ініціативність і підприємницький дух	34,3	34,3	45,5	38,5	22,3	18,1
Розуміння культур інших країн	24,7	26,1	21,5	25,5	17,6	30,3
Розроблення й управління проектами	29,2	20,4	31,6	27,6	15,5	12,8

Дані табл. 2 засвідчили актуальність дослідження складових компонентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх стоматологів згідно із запропонованим вище підходом. Їх перелік було доповнено спеціальною деонтичною компетентністю, виявленою у процесі дослідження [8]. Її зараховано до групи ціннісно-орієнтаційних компетентностей. Майбутні фахівці називають її як одну з найбільш значущих для своєї майбутньої професійної діяльності (до 93,7%).

Володіння компетентностями, які є складовими професійної компетентності, надає фахівцеві можливості і права мати компетенцію – коло повноважень для надання ефективної медичної допомоги. Чим вище рівень сформованості компетентностей, тим ширша компетенція лікаря. Компетентність – результат не тільки здобутої освіти. Вона поглиблюється і неможлива без власного досвіду [18], а інтеграція цих складових – шлях до професіоналізму.

Погоджуємось з думкою С. Дружилова, який вважає, що професійне навчання можна розглядати лише як формування основ майбутньої ПК [16, с. 32–33]. У цьому контексті стає очевидним, що на рівні вузівської програми некоректно проводити диференціювання з поняттям “професіоналізм”, яке характеризує післядипломний рівень компетентності фахівця і ґрунтується на досвіді професійної діяльності [2; 6].

Важливим, як з погляду послідовності становлення, так і взаємозв’язку та диференціації понять, після “професійної компетентності”, звернутись до понять “кваліфікація” і “професійна зрілість”.

Термін “кваліфікація” (англ. *qualification*), за Національним освітнім глосарієм, – вища освіта, означає будь-який ступінь, звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує закінчення відповідної програми з вищої освіти [12, с. 29–30]. За концепцією Міжнародної стандартної класифікації професій (занять), кваліфікація характеризує здатність особи виконувати завдання й обов’язки певного виду діяльності, визначається рівнем і спеціалізацією освіти (формальної, неформальної, інформальної). Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” запропоновано керуватися такими визначеннями: “кваліфікація – офіційний результат оцінювання й визнання, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла

компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами”. Отже, кваліфікація відображає офіційний рівень досягнення професійної компетентності. На етапах навчання у ВНЗ кваліфікація майбутнього фахівця підвищується відповідно до набуття комплексу необхідних компетентностей, і цей процес триває весь період післядипломної професійної діяльності прямо пропорційно з набуттям нових компетентностей.

Професійна зрілість, тобто усвідомлення вимог, які висуває обрана професія, своїх можливостей і тверді наміри присвятити себе цій професії, має наступати вже у студентів II – III курсів. Професійна компетентність настає тоді, коли суспільство, середовище, колектив, колеги, клієнти та інші суб’єкти професійної діяльності фахівця починають визнавати наявність у нього особистих якостей, знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певної професійної діяльності. Таким чином, професійна зрілість має в основі внутрішню самооцінку, а професійна компетентність – зовнішнє оцінювання. Це не суперечить тій ролі, яку відіграє професійна компетентність на ринку праці тому, що, по-перше, саме зовнішнє оцінювання є критерієм на ринку праці і, по-друге, саме зовнішні оцінки є результатом саморозвитку й активної життєвої позиції особистості [2].

Проблеми професійної підготовки надзвичайно гостро виникають у тих галузях, де професійна діяльність відбувається в екстремальних або близьких до них умовах [2]. До таких, безперечно, належить і медицина. Тому важливо глибоко досліджувати процес формування професійної компетентності у майбутніх лікарів.

Висновки. Таким чином, поняття “професійна компетентність майбутніх стоматологів” визначається як інтегральна характеристика, що відображає рівень теоретичної і практичної підготовки, виражений у сформованості загальних і спеціальних компетентностей, професійно важливих і особистісних якостей, що сприяють успішному виконанню професійної діяльності та забезпечують самореалізацію, самозбереження та безперервне самовдосконалення особистості у процесі професійної діяльності.

Процес формування професійної компетентності майбутнього фахівця є складним і багатовекторним. У період навчання у ВНЗ можна сформува-ти лише основи професійної компетентності. Для цього необхідно у випускників вищої школи формувати не лише фахові (у вузькому сенсі) компетентності, а й особистісні, які можуть забезпечити їм у майбутньому самоосвіту й саморозвиток. Це дасть змогу в післявузівський період досягти відповідного рівня професійної компетентності, професіоналізму і конкурентоспроможності у сфері надання медичної допомоги.

Список використаної літератури

1. Андрощук О.Ю. Професійна компетентність як невідемна складова готовності майбутнього офіцера-прикордонника до професійної діяльності / О.Ю. Андрощук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – № 5.
2. Артемов В.Ю. До питання категорій професійної зрілості, компетентності та готовності [Електронний ресурс] / В.Ю. Артемов. – Режим доступу: http://estetivamente.ru/portal/Soc_Gum/NiO/2010_9/2_razd/Artem.htm.

3. Васюченко П.В. Феномен компетентісно-орієнтованого підходу до підготовки фахівця / П.В. Васюченко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2009. – № 2. – С. 17–26.
4. Демченко С.О. Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук / С.О. Демченко. – Кіровоград, 2005. – 22 с.
5. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
6. Карпюк І.Ю. Вивчення проблеми формування професійної компетенції майбутніх спеціалістів у сучасній освіті / І. Карпюк // Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – № 1. – С. 172–178.
7. Каплун С.О. Професійна компетентність майбутнього офіцера служб тилу як об’єкт наукового аналізу / С.О. Каплун // Вісник Житомирського державного університету. – 2008. – Вип. 42. – С. 111–114.
8. Кульбашна Я.А. Педагогічні умови формування деонтичної компетентності у майбутнього фахівця в галузі стоматології / А. Кульбашна // Вища освіта України: Теоретичний та науково-практичний часопис. Тематичний випуск. – № 3 (Дод. 2). – С. 205–208.
9. Луговий В.І. Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять / В.І. Луговий // Історико-педагогічні студії: науковий часопис / гол. ред. Н.Н. Демяненко. – К. : Вид. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 5. – С. 11–16.
10. Луговий В.І. Ідентифікація складу і структури компетентностей – ключова умова підвищення ефективності викладання та оцінювання результатів у вищій школі / В.І. Луговий, О.М. Слюсаренко, Ж.В. Таланова // Вища освіта України. – 2011. – № 3.– Тематичний випуск “Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології” – Т. 1. – С. 9–15.
11. Мруга М.Р. Структурно-функціональна модель професійної компетентності майбутнього лікаря як основа діагностування його фахових якостей / М.Р. Мруга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libs.com.ua/a-pedagogika/36215-1-strukturno-funkcionalna-model-profesijnoi-kompetentnosti-maybutnogo-likarya-osnova-diagnostuvannya-yogo-fahovih-yakostey.php>.
12. Національний освітній глосарій: вища освіта / І.І. Бабин, Я.Я. Болюбаш, А.А. Гармаш та ін. ; за ред. Д.В. Табачника і В.Г. Кременя. – К. : ТОВ “Видавничий дім “Плеяди”, 2011. – 100 с.
13. Сікора Я.Б. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики / Я.Б. Сікора // Професійна підготовка вчителів в умовах упровадження кредитно-модульної системи : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції / редкол.: В.О. Огнев’юк, Л.Л. Хоружа, О.В. Караман та ін. – К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2007. – С. 49–53.
14. Трубачова С.Є. Умови реалізації компетентісного підходу в навчальному процесі / С.Є. Трубачова // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : К.І.С., 2004. – С. 53–56.
15. Болотов В.А. Компетентностная модель от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогіка. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
16. Дружилов С.А. Обучение и стадии профессиональной компетентности / С.А. Дружилов // Непрерывное образование как условие развития творческой личности : сб. по матер. Фестиваля педагогического творчества (29 августа 2000 г.). – Новокузнецк : ИПК, 2001. – 174 с.
17. Петров А. Профессиональная компетентность: понятийно-терминологические проблемы / А. Петров // Альма Матер. Вестник высшей школы : журнал. – 2004. – № 10. – С. 6–10.

18. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования / С.Е. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 2. – С. 30–34.

19. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe / W. Hutmacher // Report Symposium Berne, Switzerland 27–29 March, 1996. Council Co-operation (CDCC); Secondary Education for Europe Strasburg, 1997.

20. Turning Education Structure in Europe [Electronic resource]. – Mode of access: <http://turning.unideusto.org>.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2014.

Кульбашная Я.А. Конкретизация понятия “формирование профессиональной компетентности будущих стоматологов”

В статье конкретизируется понятие “профессиональная компетентность” будущих стоматологов. Рассматривается содержание процесса формирования профессиональной компетентности в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие стоматологи, формирование профессиональной компетентности, высшее образование.

Kulbashnaya Ya. Concretization of the concept of “the formation of professional competence of future dentists”

The article specifies the notion of “professional competence” of future dentists. We consider the content of the process of formation of professional competence in higher education.

It was determined that the term “professional competence” in modern terms reflects humanities approach to education, and the process of its formation highlights the problem of identity formation, competitive job market. This is the axiological approach to solving the problem of professional education. This means that the first priority is the development and improvement of the potential of the individual.

Emphasized that the stages of learning in high school qualification of future professional increases under complex acquisition of necessary competencies and the process goes on all the time postgraduate professional activities directly proportional to the acquisition of new competencies.

Thus, the term “professional competence of future dentists”: is defined as an integral characteristic that reflects the level of theoretical and practical training, in terms of formation of general and specific competences, professional and important personal qualities that contribute to the successful implementation of professional conduct and provide self-realization, self-preservation and continuous self-identity in the profession.

Key words: professional competence, future dentists, the formation of professional competence, higher education.

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ АРТЕФАКТІВ У ПРОЦЕСІ ЕКСКУРСІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

У статті уточнено поняття артефакту, виявлено особливості культурного артефакту, визначено його освітньо-виховний потенціал і значення для сучасного екскурсійного процесу як процесу культурної комунікації.

Ключові слова: артефакт, культурний артефакт, екскурсія, екскурсійне обслуговування, екскурсійний об'єкт, культурна комунікація, комунікаційний процес, освітньо-виховний процес.

Екскурсія як провідна туристична послуга несе в собі величезну освітньо-виховну, гуманістичну, гуманітарну компоненту всієї сучасної туристичної діяльності. Основа екскурсійного процесу – не просто міжособистісна взаємодія екскурсовода з екскурсантами, а значно глибший суб'єкт-суб'єктний процес культурної комунікації, в якому в сучасній парадигмі інформаційного суспільного розвитку значне місце відводиться екскурсійному об'єкту, яким найчастіше є культурний артефакт. Саме він стає домінантою екскурсії як комунікативного процесу, надаючи екскурсоводу як фахівцю туристичного супроводу можливість реалізувати його освітньо-виховний потенціал, перейти на такий рівень екскурсійного обслуговування, який забезпечуватиме можливість саморозвитку, самореалізації особистості екскурсанта. Зазначені чинники зумовлюють актуальність дослідження питань ролі культурних артефактів у екскурсійному процесі, їх освітньо-виховного значення в сучасному його розумінні.

Поняття артефакту, різні його аспекти широко вивчаються багатьма вченими – істориками-археологами, філософами, філологами, мистецтвознавцями, соціологами. Найбільш значний масив досліджень культурного артефакту і його ролі в культурній комунікації знаходимо в працях учених-культурологів: Є.О. Белова, А.В. Костіна, А.Б. Красноглазова, Т.С. Лапіної, Ю.Н. Солоніна, О.В. Ромаха, А.Я. Флієра, Л. Чабак та ін. Питанням комунікативної культури фахівців екскурсійно-туристичної сфери присвячені праці О.М. Корніяки, І.І. Риданової, М.В. Черезової. Культурі спілкування як психолого-педагогічній проблемі, що важливо і для екскурсії як освітньо-виховного процесу, присвячена значна кількість досліджень з психології і педагогіки: Г.О. Балл, М.П. Васильєва, Л.П. Гапоненко, О. Давидова, Н.Ю. Іщук, Г.О. Копил, Т.К. Чмут, О.Г. Шнурова та ін. Особливості формування комунікативної культури як складової професійної підготовки певною мірою висвітлені в дослідженнях з питань професійної підготовки фахівців екскурсійної справи (О.І. Житникова, О.Р. Красюк, Л.В. Курило, Г.В. Матвеева та ін.). Важливим для розгляду проблеми освітньо-виховного значення культурного артефакту в екскурсійному процесі, на